

Noter

Otto Nagels historie (side 1-10)

Side 2, linje 1: Rigsarkivet, *Beretning fra værtshusholder Christian Otto Nagel, 2. oktober 1818*. Politidirektørens Sekretariat, Udtagne sager 1800-1819, A7. Nagel er omtalt flere steder i litteraturen, senest i Karl Peder Pedersen, "Inkvisitoren". I Peter Blume m.fl. (red.), *Politi, magt og historie. Festskrift til Henrik Stevnsborg*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2018, s. 106. Sagen er desuden fyldigt beskrevet i *Nyt Juridisk Arkiv*, bind 28-29, 1819, s. 225-236.

Side 2, linje 26: Povl Geleff, *Under Laas og Lukke*. København 1876, s. 1.

Side 4, linje 8: Haavard Rostrup, *Miranda i Danmark. Francisco Mirandas danske rejsedagbog 1787-1788*. Rhodos 1985, s. 125.

Side 5, linje 4: Rigsarkivet, *Beretning fra værtshusholder Christian Otto Nagel, 2. oktober 1818*. Politidirektørens Sekretariat, Udtagne sager 1800-1819, A7. Tyveriet af en tegnebog er beskrevet i T.Ph. Hansen, *Archiv for danske og norske Criminalhistorier, eller mærkværdige Domfældtes Levnet, Forbrydelse og Straf*. København 1834, s. 89.

Side 5, linje 25: Carl C. Christiansen, "Hvem var "Fatter Nagel" i Lille Kongensgade?", *Personalhistorisk Tidsskrift*, 1929, s. 62-71. Nagels beværtning er også nævnt i Jacob Behrend, *Kjøbenhavns satirisk-komiske Vejviser*, 1839, hvor man i Nagels hus kan blive beværtet med "...alt, hvad legemet ønsker".

Side 5-8: For fremstillinger af strafferetsplejens udvikling siden Danske Lov af 1683, se Carl Goos, *Den danske Straffepoces i Forhold til Strafferetsplejens Grundsætninger fra Chr. V's Lov til Nutiden*. G.E.C. Gad 1880; Carl Goos, *Den Danske Kriminal-Process*. København 1888; H. Munch-Petersen, *Retsreformen med Hensyn til vor Strafferetspleje*. G.E.C. Gad 1902.

Side 9: For 1800-tallets strafferetspleje i international sammenligning, se Ditlev Tamm, *Dansk retshistorie*, 2. udg. Jurist- og Økonomforbundets Forlag 1996, s. 303; Benjamin Carter Hett, *Death in the Tiergarten: murder and criminal justice in the Kaiser's Berlin*. Harvard University Press 2004.

Side 9: Preben Wilhjelm, *Kampen for retsstaten*. Lindhardt & Ringhof 2018.

Enevældens straffepoces (side 11-40)

Side 12, linje 4: Rigsarkivet, *Supplikprotokol 1732, nr. 243*. Danske Kancelli. Denne samt andre klager over retsvæsenet er også behandlet i Tyge Krogh: *Oplysningstiden og det magiske. Henrettelser og korporlige straffe i 1700-tallets første halvdel*, København: Samleren 2000.

Side 13: Tyge Krogh, *Det store natmandskomplot. En historie om 1700-tallets kriminelle underverden*. Lindhardt og Ringhof 2018.

Side 15, linje 13: Rigsarkivet, *Dom af 26. april 1738*. Holmens Chef (Søetaten): Domme over fangerne på Bremerholm, kasse 515, 1737-1739.

Side 16, linje 23: Goos 1888, s. 8.

Side 17, linje 11: Cf. Troels G. Jørgensen, *Strejflys over enevældens retsliv*. København 1949, s. 71.

Side 18, linje 14: Ditlev Tamm m.fl. (red.), *Til det almindelige bedste... Generalprokurør Christian Colbiørnsens lovbetænkninger 1789-1802*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2006, s. 129.

Side 21, linje 29: Jens Veibel Neergaard, *Morderne Ole P. Kollerød's, Ole Hansen's og Peter Christian Knudsen's og flere andre Forbryderes Criminalsag, historisk psykologisk bearbejdet*. København 1838, s. 1.

Side 23, linje 12: Ole Pedersen Kollerød, *Min historie* (udg. af Else Margrethe Ransy). Foreningen Danske Folkeminder 1978, s. 219.

Side 23, linje 32: Kollerød 1978, s. 224.

Side 24: Kollerød 1978, s. 270.

Side 25, linje 17: Neergaard 1838, s. 221.

Side 26, linje 27: C.H. Visby, *For huslig Andagt*, III. København 1840, s. 751-752.

Side 27: For oversigt over kilder til samtidens store forbryderhistorier, se Karl Peder Pedersen, "Forbryderhistorier. Om trykte kilder til kriminelles historie, ca. 1800-1850", *Personalhistorisk tidsskrift*, 2010:2, s. 218-232.

Side 29, linje 1: Cf. Mette Frisk Jensen, "Christian Birch – en korrump embedsmand i centraladministrationen", *Den Jyske Historiker*, 104, 2004, s. 113.

Side 29: Beskrivelsen af forbryderbanden og mordsagen i 1842 er baseret på en omfattende samling dokumenter, som forhenværende birkedommer P.M. Brun offentliggjorde i P.M. Brun, *Et Kriminalforhør*. Hans Reitzels Forlag 1892.

Side 32, linje 16: *Aalborg Stiftstidende*, 28. oktober 1841. Om Dronninglundsagen, se C. Nørlykke, "Norden for lands lov og ret". I C. Nørlykke (red.), *Vendsyssel Årbog 1976*, s. 7-54.

Side 33, linje 24: Inger Varder, *Sagn og Minder fra Ourø og Horns Herred*. C. A. Reitzels Forlag 1967, s. 96.

Side 33, linje 30: Cf. Eiler Nystrøm, *Biografiske Efterretninger om Peter Munthe Bruns og Ane Munchs Slægt*. Nielsen & Lydiche 1910, s. 14.

Side 34, linje 9: *Dannevirke*, 1. april 1843.

Side 34, linje 25: *Berlingske Tidende*, 28. marts 1843.

Side 34, linje 32: Brun 1892, s. 527. Henrettelsen er også beskrevet i *Dannevirke*, 1. april 1843.

Side 35, linje 31: Frederik Nielsen, *Minder. Oplevelser og lagttagelser*. Aalborg 1881, s. 77.

Side 36, linje 7: Jens Bråten, *Røverne fra Rold. Historier om røverhøvdingene: Bittefanden og Lorentz Meyer*. Aars 2014, s. 8. Den store tyvebandes aktiviteter og retssagen mod dem er beskrevet i detaljer i P.M. Lundsgaard, *Lorens Meyers bande*. Aalborg 1964.

Side 38, linje 34: *Lolland-Falster Stiftstidende*, 26. marts 1851.

Side 39, linje 20: Beskrivelsen af oprindelsen i kirken er pastor Bergs egen, se R. Berg, *Mordet i Støby tillige med de Taler, som i denne Anledning ere holdte*. Nakskov 1851.

Side 40: Det eneste forsøg på en videnskabelig behandling af fattigbandernes historie findes hos Peter Ludvigsen, "Fattigbander", *Folk og Kultur: årbog for dansk etnologi og folkemindevidenskab*, 1982, s. 43-57.

Reformen, der blev væk (side 41-54)

Side 43: Sagen er detaljeret beskrevet i *Juridisk Ugeskrift*, 1843, s. 398ff.

Side 44: *Fædrelandet*, 14. marts 1843. Sagens samlede akter findes i Højesterets arkiv, *Pådømte Sager*, 30. januar 1844.

Side 45, linje 2: *Fædrelandet*, 21. oktober 1841.

Side 45, linje 13: *Kjøbenhavnsposten*, 21. oktober 1841. Indstilling om Selmers fyring findes i Rigsarkivet, *Danske Kancellis Forestillinger, kgl. res. 9. december 1841*. Danske Kancelli, 2. Departement.

Side 46: Selmers død omtales i *Den Vest-Siællandske Avis*, 10. juni 1842.

Side 47: Om retsforholdene i den gamle politiret, se Harald Jørgensen, *Thi kendes for ret. Studier i de civile københavnske domstoles historie i perioden ca. 1660 til 1919*. G.E.C. Gads Forlag 1980, s. 273.

Side 48, linje 1: Cf. Henrik Tamm, "Ideer og personer bag retsplejereformen". I O. A. Borum m.fl. (red.), *Retsplejeloven gennem 50 år*. København: Juristforbundets Forlag, s. 36.

Side 48, linje 22: Cf. Tamm 1969, s. 29.

Side 49, linje 11: Hother Hage, *De faste Statsdommere og Edsvorneretten*. København 1847, s. 63.

Side 50, linje 11: Jens Møller, "Forarbejderne til grundlovsudkastet", *Den Danske Rigsdag*, bind 1, 1949, s. 84.

Side 51: Bardenfleths stilling er gengivet i Troels G. Jørgensen, *Retsreformen 1849 til i dag*. København: Arne Frost-Hansens Forlag 1945, s. 9.

Side 52, linje 26: Poul Andersen, "Rigsdagen og domstolene", s. 483.

Side 53: *Danmarks Riges Grundlov*, 1849, §76, §78.

Systemet slår revner (side 55-86)

Side 56, linje 1: Paul Nedergaard, *Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag til en dansk præste og sognehistorie*. København 1957, Bind IV, s. 85.

Side 56, linje 23: Rigsarkivet, Fejøl birk, *Fejøl Politiprotokol*, 3. juni 1881. Sagen mod Ane og Christiane er i detaljer beskrevet i Lars Andersen, "Inkvisition i øjenhøjde. Magt og afmagt i 1800-tallets straffeproses", *TEMP 18*, 2019, s. 148-172.

Side 58, linje 36: *Dagens Nyheder*, 23. oktober 1883.

Side 59: Chr. Trydes berømte lægeerklæring findes i Højesterets arkiv, *Domssag 10. maj 1886: Lægeerklæring fra Christian Tryde, 26. marts 1885*. Domssager, pk. 3128.

Side 61, linje 34: Rigsarkivet, *1. Kontor, journalsag nr. 1885-M2795*. Justitsministeriets arkiv.

Side 62, linje 10: Rigsarkivet, *1. Kontor, journalsag nr. 1885-M2795*. Justitsministeriets arkiv.

Side 62, linje 22: *Lolland-Falsters Folketidende*, 11. maj 1886.

Side 62, linje 31: *Politiken*, 11. februar 1887.

Side 63, linje 8: Rigsarkivet, *Højesterets Voteringsprotokol*, 7. maj 1886. Højesterets arkiv. Dommens præmisser kan læses i *Højesteretstidende*, 1886, s. 178.

Side 63, linje 26: *Rigsdagstidende 1887/88, Folketingets Forhandlinger*, sp. 2288. For kritik af 1888-loven om erstatning for uforskyldt varetægtsfængsel, se A. Hein, "Vore Dommere", *Tilskueren*, 1896, s. 41-59.

Side 64-65: For en oversigt over Sylows virke som forhørsdommer, se Jørgen Smith, "Ildebrandskommissionerne. Hvem var Sylow?", *Politihistorisk Selskabs Årsskrift 1984*, s. 29-70.

Side 66, linje 28: *Aalborg Amtstidende*, 21. september 1889.

Side 67, linje 19, 26 og 31: Jens Adolph Frandsens beskrivelse af varetægtsarrest findes i Rigsarkivet, *Kommission af 1896 til at dømme I sager om ildebrande I Assens Amtsrådskreds: Klageskrivelse fra Jens Adolf Frandsen 16. juli 1897*.

Side 68: Moderens tilståelse nævnes i *Roskilde Dagblad*, 6. marts 1900.

Side 70, linje 32: *Aalborg Amtstidende*, 12. marts 1901.

Side 70, linje 36: *Aalborg Amtstidende*, 12. marts 1901.

Side 71, linje 13: Cf. Karl Peder Pedersen, *I kommissionens klør*. København: Rigsarkivet 2002, s. 22.

Side 72: Også internt i Venstre var der kritik af partiets linje, se Oscar Johansen, *Kriminal Retspleje*. Studentersamfundets Smaaskrifter: København 1890.

Side 73, linje 10: *Holstebro Avis*, 17. juni 1885. Oprinnet blev beskrevet noget anderledes i Venstrebladet *Frederiksborg Amts Avis*, 24. juni 1885.

Side 73: Borups første redegørelse findes i Rigsarkivet, *Borups redegørelse af 16. juni 1885*. Holstebrokommissionens arkiv.

Side 74, linje 1: Rigsarkivet: *Politiprotokol 17. juni 1885*. Holstebro Købstad.

Side 74, linje 18: Cf. Troels Fink, *Estruptidens politiske historie 1875-1894, II*. Odense Universitetsforlag 1986, s. 39. Bojsens vurdering af sagen findes i Lorenz Rerup (udg.), *Frede Bojsens politiske erindringer*. Rosenkilde & Bagger 1963, s. 144f.

Side 74: Politimester Borups anden forklaring findes i Rigsarkivet, *Forhørsprotokol, 25. juni 1885*. Holstebrokommissionens arkiv.

Side 75, linje 12: Højesterets votering er omtalt i Peter Garde, *Konger, krigere, og andet godtfolk*. København: Forlaget Thompson 2004, s. 171.

Side 75, linje 18: Erik Henrichsen, "Retsreformen", *Tilskueren*, 1900, s. 97. Erik Henrichsen var tilknyttet det radikale miljø i Studentersamfundet, hvor en række jurister under forfatningskampen arbejdede for en reform af strafferetsplejen i overensstemmelse med retsstatslige principper om magtens adskillelse.

Side 75, linje 30: F.C.C. Zahlmann, "En Kriminal-sag. Indlæg til Forsvar for Inkvisitionsprocessen", *Ugeskrift for Retsvæsen*, 1895, s. 18.

Side 75, linje 36: Otto Rung, *Fra min klunketid. En hjemlig kavalkade*. Gyldendal 1943, s. 249.

Side 77: Alma Bondesens sag har tidligere været behandlet over flere omgange, senest af Garde 2004, s. 184-210.

Side 78, linje 1: Københavns Kriminal- og Politirets arkiv: *2. kriminalkammers forhørsprotokol, bind 176*, 10. juli 1899.

Side 79, linje 7: Københavns Kriminal- og Politirets arkiv: *Mundtlig Voteringsprotokol, 1895-1900*, 22. september 1899.

Side 79: For Elise Andersens vidneudsagn, se Københavns Kriminal- og Politirets arkiv: *2. kriminalkammers forhørsprotokol, bind 176*, 5. september 1899.

Side 81, linje 10: *Politiken*, 17. juli 1900.

Side 81, linje 15: G. Glarbo, "Mangler i vor nuværende Strafferetspleje", *Dansk Tidsskrift*, 1904, s. 41.

Side 81: Finsens anmodning om sagens genoptagelse findes i Justitsministeriets arkiv, *1. ekspeditionskontor, journalsag A 4472/1900*.

Side 82: Vodroflund-mødet er omtalt i H.P. Sørensen, *F. J. Borgbjerg*. Fremad 1943, s. 60.

Side 82: Rosenkrantz' programerklæring kan læses i Palle Rosenkrantz, *En Tilstaaelse. Skuespil i 4 Akter*. Gyldendal 1900, s. 2.

Side 83: Avisreferater af teaterstykket i *Dagbladet*, 10. april 1900; *Jyllandsposten*, 10. april 1900; *Social-Demokraten*, 10. april 1900.

Side 84: C.E. Cold, "Egen Tilstaaelse. Bemærkninger i Anledning af "En Tilstaaelse", Skuespil i 4 Akter af Palle Rosenkrantz", *Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen og praktisk Strafferet*, 1900, s. 272-283.

Side 85: Vibeke Nielsen, "Kommissionsdomstole under den gamle retspleje", *Arkiv*, 1. bind, nr. 3, 1967, s. 161.

Side 86, linje 4: Cf. Peter Garde, *Dommerens litteraturhistorie*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2007, s. 290.

Den store retsreform (side 87-99)

Side 88, linje 3: Erland Tybjerg, "Inkvisitionsproces". I Chr. Blangstrup (red.), *Salmonsens Konversationsleksikon. Anden Udgave, Bind XII*, 1922, s. 401.

Side 88, linje 25: Gottlieb Andreas Jensen, *Svundne Tider III*. København: H. Hagerup 1943, s. 131.

Side 89, linje 10: Tamm 1969, s. 14.

Side 90: Om retslige problemer i 1800-tallet, se Waaben 2004, s. 677-690 og Nørregaard 1961, s. 452-460.

Side 90, linje 14: Danmarks Riges Grundlov 1866, § 80.

Side 91, linje 19: Stener Grundtvig, "Varetægtsfængslets længde i København", *Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen og Strafferet*, 1900, s. 293. Grundtvig blev angrebet af kriminalretsassessor Carl Ussing i et efterfølgende nummer af bladet, se Carl Ussing, "Om Varetægtsfængslets Anvendelse", *Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen og Strafferet*, 1901, s. 161-176.

Side 91: *Social-Demokraten*s artikler blev bragt 10. januar 1901 og 26. september 1901.

Side 93, linje 12: S. Schroll Christensen, "De nye princippers gennemførelse i straffeprocessen og en forsvarers syn herpå i dag". I O. A. Borum m.fl. (red), *Retsplejeloven gennem 50 år*. København: Juristforbundets Forlag 1969, s. 121.

Side 95, linje 3: *Social-Demokraten*, 8. november 1913.

Side 96, linje 16: *Demokraten*, 23. august 1913.

Side 96, linje 23: *Nationaltidende*, 29. oktober 1913.

Side 97, linje 13: *Ugeskrift for Retsvæsen*, 1914, s. 863.

Side 98: Wilhelm 2018, s. 91.

Side 99: Peter Scharff Smith og Janne Jakobsen, *Varetægtsfængsling. Danmarks hårdeste straf?* København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2017.